

Komunální volby a krajně pravicové politické strany v České republice v roce 2006

Michal Pink, Josef Smolík¹

Tento text byl zpracován v rámci Výzkumného záměru *Politické strany a reprezentace zájmů v soudobých evropských demokraciích* (kód MSM0021622407).

Abstract: Municipal elections and the extreme right-wing political parties in the Czech Republic in 2006.

This paper examines the electoral results of two extreme right-wing parties, namely Národní Strana and Právo a Spravedlnost in the 2006 local elections. The basic method chosen is a comparative study of their electoral results at the level of those municipalities where they were present. Local results for the two political parties are also compared and contrasted with their previous performance in parliamentary elections. Additionally, a longer-term analysis of electoral support for Sdružení pro Republiku – Republikánská strana Československa and its successors present in the above elections will be investigated. The distribution of electoral support will be attributed to selected socioeconomic factors, number of young voters, education, nationality, and number of religious people in society. On this basis the presented text will try to show the interdependence of electoral behaviour.

Keywords: marginal political parties, Municipal election 2006, Law and Justice (PaS), National Party (NS)

1. Úvod

Krajně pravicové politické strany a hnutí se v českém prostředí staly pevnou součástí politologického výzkumu, což dokazuje celá řada prací, která o tomto tématu za posledních 15 let pojednává (srov. Dvořáková 1997; Fiala 1998; Kreidl, Vlachová 1999; Mareš 2000, 2003a). Poslední větší událostí celostátního rozsahu, kdy krajně pravicové subjekty opět upozornily na svou existenci, byly volby v roce 2006. První soutěže – parlamentních voleb v červnu – se účastnilo 26 politických stran a hnutí. O několik měsíců později proběhly nejprve senátní² a následně komunální volby. V relativně krátkém časovém období tak voliči opakovaně vyjádřili svoje názory v trojím hlasování. Mimo pravidelně kandidující hlavní politické strany, které zasedají na půdě parlamentu, se o důvěru ucházela i celá řada dalších kandidátních listin. Do této

¹ Autoři jsou studenty doktorského studijního programu Politologie na Katedře politologie, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Joštova 10, 602 00 Brno; Michal Pink je výzkumným pracovníkem Institutu pro srovnávací politologický výzkum; email: pink@fss.muni.cz, josef@mail.muni.cz.

² Senátní volby se však konaly jen v 27 volebních obvodech, nejednalo se tedy o celostátní volební soutěž. NS ani PaS nenasadily žádného kandidáta, proto budou senátní volby pro následující text vyloučeny.

skupiny méně významných politických stran patří i představitelé krajní pravice³, kterou reprezentovaly dva subjekty, Národní strana (dále jen NS) a Právo a spravedlnost (dále jen PaS). Zatímco v parlamentních volbách nedosáhly významnější podpory, v komunálních volbách se jim podařilo v některých lokalitách oslovit voliče, jejichž hlasy jim nakonec otevřely cestu do zastupitelských sborů. Kde se tak stalo a zda je možné ve volebním výsledku z komunálních voleb nalézt souvislost s předcházejícími parlamentními volbami, popř. vysvětlit je pomocí demografické struktury obyvatel konkrétní lokality, ukáže následující text.

Předmětem zkoumání budou obce a města⁴, kde uvedené krajně pravicové politické strany kandidovaly. Základním testem vybraných obcí bude jejich zařazení na ose pravice/levice podle zisku jednotlivých parlamentních politických stran. Bude porovnán volební výsledek pravice, tj. stran, které dnes tvoří vládní koalici⁵ a levice, tedy opozičních politických stran na půdě Poslanecké sněmovny⁶. Na základě tohoto výsledku dojde k rozdělení jednotlivých obcí a měst do jedné ze dvou skupin, podle toho, který politický tábor zde získal více hlasů. To by mohlo blíže identifikovat názorové rozložení obyvatel. Následně budou porovnány volební výsledky NS a PaS v komunálních volbách na podzim 2006 se zisky na stejném území v předchozích parlamentních volbách a potažmo i s výsledky dnes již neexistujícího krajně pravicového Sdružení pro republiku – Republikánské strany Československa (dále jen SPR-RSČ).

³ Vzhledem k obtížnosti vymezení, zda strany patří mezi extremistické či radikálně pravicové, budou autoři striktně užívat termínu „krajně pravicové“. Tento termín byl zvolen na základě umístění popisovaných politických stran na pravo/levé ose politického spektra. Pojem krajní pravice tak zahrnuje strany extremistické i strany radikálně pravicové (k terminologii srov. Dvořáková 1997; Fiala, Mareš 1998b; Kreidl, Vlachová 1999; Mareš 2000; 2003a, b) Krajně pravicové politické strany se profilují především na takových tématech, jako je přistěhovalectví, problematika národnostních menšin, antisemitismus, korupce, antievropanství apod. Stejně se tyto strany identifikují s nacionalismem a tradičně konzervativními, autoritářskými a reakčními postoji. Charakteristická je i anti-pozice proti moderně, proti individuálním hodnotám, jako je svoboda a sebeurčení, proti pluralismu názorů a způsobu života, proti etablovaným stranám (což není jen postoj krajně pravicových politických stran) a demokracii. Podstatné jsou rovněž „anti-postoje“ vůči všemu cizímu a „odcizujícímu“, stejně jako výrazné nepřátelství vůči přistěhovalcům. (srov. Fiala, Mareš 1998b)

⁴ Celý soubor tvoří následující sídla: Březová, Děčín, Dolní Poustevna, Frýdlant, Hranice, Jablonec nad Nisou, Jílové, Kladno, Koberovy, Kroměříž, Kruceburk, Litvínov, Loket, Mladá Boleslav, Maršovice, Mimoň, Most, Orlová, Ostrava, Praha, Přáslavice, Přerov, Říčany, Sokolnice, Studénka, Třemešná, Úsilov, Znojmo, Ždírce nad Doubravou a Železný Brod.

⁵ ODS+SZ+KDU-ČSL. Tento součet vychází z programatického zaměření stran. Za hlavní determinant je brán fakt, že dvě menší politické strany, přestože jejich zařazení k pravici je poněkud nejisté, upřednostnily spolupráci s ODS jako hlavní pravicovou stranou před ČSSD.

⁶ ČSSD+KSČM.

Dalším zvoleným kritériem bude volební účast ve vybraných lokalitách a její komparace s celostátní úrovní občanské participace ve volební soutěži. Tento indikátor je zvolen proto, že podpora politických stran na kraji stranického spektra může být považována společně s volební účastí za projev vyhraněných názorů místního elektorátu. Ze srovnání krajně pravicových kandidátních listin v komunálních volbách s volebním ziskem parlamentních politických stran, které se v konkrétní lokalitě ucházely o hlasy voličů, můžeme dále usuzovat na jejich roli v komunálním stranickém systému. Samotná existence krajně pravicové kandidátní listiny, respektive její volební podpora ve zkoumaných lokalitách bude v textu srovnána s podílem obyvatel, kteří podle sociologických průzkumů tvoří hlavní voličskou základnu krajní pravice.

Následující text se na základě uvedených srovnání pokusí nalézt klíč k volební podpoře krajně pravicových kandidátních listin a zjistit, zde je možné na základě volebních výsledků a demografického složení konkrétní lokality vyvodit nějaké všeobecně platné závěry vysvětlující existenci a následnou volební podporu krajně pravicových politických stran. Text bude po formální stránce rozdělen do šesti kapitol a doplněn závěrem. První část pojedná o samotné krajní pravici a jejich voličích, následovat bude pojednání o parlamentních volbách v červnu 2006. Další části přiblíží volební výsledky včetně volební účasti v předchozích volbách. Samotné komunální volby a zisky jednotlivých kandidátních listin jsou předmětem šesté kapitoly, po které následuje bližší vysvětlení volebního chování na základě demografické struktury obyvatel.

2. Krajní pravice: program a pozice

Krajně pravicové politické strany dodnes představují jedno z nejvyhledávanějších témat. Piero Ignazi (dle Kreidl, Vlachová 1999) tvrdí, že úspěch krajně pravicových politických stran je založen na postindustriální krizi identity. Rasistické a xenofóbní požadavky na obranu národní identity jsou podle něj reakcí na atomizaci moderního života, kde „úspěch a individualismus přerušily ochrannou síť tradičních pout“. Do stranického prostředí České republiky se krajní pravice zapsala především v 90. letech. Tehdy ji představovalo SPR-RSČ, které získalo zastoupení na parlamentní půdě.⁷ Vývoj těchto stran byl za posledních několik let již dostatečně zmapován a analyzován,⁸ přesto se nelze vyhnout stručnému popisu charakteristik současných krajně pravicových politických stran v kontextu domácího prostředí.

⁷ Novák (1996) upozornil v souvislosti se SPR-RSČ na skutečnost, že i jejich voliči disponují podobnými charakteristikami jako voliči západoevropských krajně pravicových politických stran.

⁸ Srov. např. Fiala, Mareš (1998a, b); Mareš (2000, 2003a, 2004); Danics (2003).

Zkoumané politické strany (NS a PaS) náleží podle kritéria politické orientace a politických cílů k typu stran krajně pravicových. Podle Beymeho se stejně tak řadí k ideologické rodině krajně pravicových stran (srov. Fiala, Strmiska 1998). Krajně pravicové politické strany začaly působit již na počátku 90. let v souvislosti se vznikem SPR-RSČ.⁹ Brněnský politolog Miroslav Mareš (2003, 2004) při popisu programatiky¹⁰ SPR-RSČ upozorňuje především na sociální populismus, důraz na „tvrdý“ přístup v oblasti vnitřní bezpečnosti, etnizaci sociálních a kriminálních problémů (příčina je dle SPR-RSČ v Romech a přistěhovalcích), odpor vůči „amerikanizaci“ společnosti a některým postmoderním hodnotám (např. právům homosexuálů či multikulturalismu, nikoli však proti ochraně životního prostředí), antikomunismus a antilevičáctví obecně, zdůrazňování nacionálních atributů v ekonomice, výchově a kultuře, důraz na izolacionismus v zahraniční politice. I v programatice NS lze nalézt podobné body jako u SPR-RSČ. Jan Rataj (2004) NS definuje jako radikálně pravicovou konzervativní stranu stojící na platformě uzavřeného českého obranného nacionalismu, který hledá podněty u soudobých antiliberalních a antilevicových národních stran západní Evropy a který nezastává žádný fundamentální náboženský koncept. Dále uvádí některé body krajně pravicových koncepcí, které lze spatřovat u NS i PaS. Těmito hodnotami a postoji jsou:

- a) kritika liberálního systému parlamentní zastupitelské demokracie a systému politického stranictví;
- b) antiindividualismus, nadhodnocení zájmů národní kolektivity na úkor údajně sobeckých svobod jednotlivce;
- c) konzervativní integrální pojetí národa;
- d) požadavek národního centralizovaného suverénního státu vrchnostenského typu, vymaněného z pavučiny nadřazených nadnárodních institucí;
- e) ekonomický nacionalismus;
- f) národní sociální paternalismus;
- g) hodnotový tradicionalismus;

⁹ Výsledky voleb SPR-RSČ; do ČNR v roce 1990 obdržela 1,00 % hlasů (72 048 získaných hlasů) v koalici s Všelidovou demokratickou stranou (VDS), ve volbách do ČNR v roce 1992 dosáhla 5,98 % (387 026 získaných hlasů) odpovídající 14 mandátům, ve volbách do PS PČR v roce 1996 získala 8,01 % (485 072 získaných hlasů) a 9 mandátů, ve volbách v roce 1998 dosáhla 3,90 % (232 965 získaných hlasů) a žádný mandát (srov. Fiala, Mareš, Pšejja 1998; Fiala, Mareš 1998a). Ve volbách do PS PČR již kandidovala strana Republikáni Miroslava Sládka (RMS), která získala 0,97 % (46 325 získaných hlasů).

¹⁰ Programatiku lze charakterizovat jako pevnou součást ideového a ideologického vymezení politické strany. Programatika je formálně realizována v programových vyjádřeních politických stran (srov. Fiala, Mareš 1998b).

- h) militantní antikomunismus;
- i) aktivistický styl;
- j) desizionismus; omezování „zbytečných a škodlivých“ svobod a lidských práv, alternativ a plurality ve prospěch akceschopné jednoty a autority.

Z programatiky NS vyplývá, že se jedná o vlasteneckou stranu, orientující se na konzervatismus a národní tradicionalismus. Svým názvem navazuje na tradici Národní strany jakožto nejstarší politické strany na českém území (Rataj 2004; Kylvoušek, Smolík 2006). Cílem strany je obnovit vlastenecké hodnoty v českém národě, plně se integrovat do českého stranickopolitického systému a aktivně kritizovat členství ČR v EU. Ve svém politickém programu se strana vyslovuje pro silný národní stát s přirozenou autoritou. Prosazuje přímou volbu prezidenta a posílení jeho pravomocí v parlamentním demokratickém systému. Hodlá podporovat co nejvíce prvků přímé demokracie a co nejširší možnou decentralizaci státní správy s ohledem na zachování principu silného státu. NS žádá zpřísnění azylové politiky, a to především kvůli nutnosti ochrany proti ekonomické migraci. V mezinárodní politice je navrhováno vystoupení z EU a preference evropské spolupráce na mezivládní úrovni. Stejný postoj zaujímá NS k NATO. Hospodářský program strany preferuje tržní hospodářství s podílem státu na strategických podnicích a odvětvích. V daňové politice je navrhováno snížení přímých daní a zvýšení daní ze škodlivin, jako jsou alkohol či cigarety. V programu strany je věnována značná pozornost bezpečnostní politice. Strana prosazuje zpřísnění trestních sazeb, zavedení pravidla „tříkrát a dost“, tvrdé tresty pro organizovaný zločin, drogové dealery atd. V duchu konzervativní tradice hodlá podporovat tradiční rodiny s dětmi (Kylvoušek, Smolík 2006). Kromě toho NS kritizuje neřešení současných vnitrostátních problémů a současný stav společnosti hodnotí jako tristní. Za státoprávní principy NS považuje hodnoty, jako jsou řád, autorita, disciplína, loajalita, povinnost, jistota a odpovědnost (podrobněji viz Politický program Národní strany). Stejně tak NS vystupuje proti tzv. „islamismu“. Podobná stanoviska obsahují i prohlášení a programové priority PaS.

Z programatiky PaS je podstatné, že strana odsuzuje hlavní politické síly, protože podléhají dlouhodobému vlivu zahraničních mocenských skupin. Oprávněné zájmy vlastního národa pak prosazují buď velmi vlažně, nebo jdou dokonce proti nim. PaS deklaruje odpor proti ideologii multikulturalismu i současné Evropské unii. PaS důsledně obhajuje českou státní suverenitu, české hospodářství, jazykovou i kulturní svébytnost, stejně jako sociální solidaritu. Za programové priority PaS lze považovat požadavek právního státu, průhlednou a motivující daňovou politiku, podporu domácí podnikatelské sféry, podporu rodiny a podmínek vedoucích k populačnímu růstu, požadavky „jazykového zákona“ a podporu tradičních hodnot. PaS

striktně odmítá euroústavu a destruktivní ideologie (marxismus a nacismus). Rovněž požaduje zrušení zákona o registrovaném partnerství (podrobněji viz Programové priority PaS pro volby v roce 2006). Při podrobnějším studiu programatiky SPR-RSČ, NS a PaS lze vysledovat mnoho styčných bodů, které jsou typické pro krajní pravici nejenom v České republice.

Jak tvrdí Ignazi (dle Kreidl, Vlachová 1999), strany krajní pravice se obracejí na ty voliče, kteří jsou rozčarovaní ze svých životních šancí, z vývoje společnosti a ze stavu politického systému obecně, resp., jejich úspěch je založen na postindustriální krizi identity. K opozici k režimu se přidávají prvky nacionalismu, izolacionismu, etnického exkluzionismu, rasismu, xenofobie, autoritářství, nedemokratičnosti, odmítání univerzálního práva na svobodu a rovnost a orientace proti liberálnímu pluralistickému systému vlády a institucím. Jejich politika se vyznačuje apelem na jednotu lidu a státu, voláním po silném vůdci. U „typického“ voliče krajní pravice tak lze vysledovat charakteristiku, kterou můžeme označit jako *národnostní kritérium*. Z toho důvodu bude jedním z vysvětlujících faktorů v následujícím textu použit podíl obyvatel, kteří se hlásí k jiné než české (moravské a slezské) národnosti. Předpokladem bude, že čím je větší podíl obyvatel jiné národnosti na sledovaném území, přibývá hlasů krajní pravice.

Další charakteristika voliče krajní pravice vychází z Betzova názoru (dle Kreidl, Vlachová 1999), že úspěch strany závisí jednak na zájmech části dělnické třídy, která se cítí ohrožena nezaměstnaností, nedostatečným vzděláním a špatnými bytovými podmínkami a obrací svá obvinění proti imigrantům, jednak na části nižší střední a nové střední třídy, která se ztotožňuje s voláním po snížení daní, omezení byrokracie, sociálních programů a státních intervencí. Z toho důvodu je další sledovaným kritériem, které by mohlo identifikovat podmíněnost volebního chování na sledovaném území, podíl méně vzdělaných obyvatel, tj. se základním vzděláním a středním vzděláním bez maturity. Takový podíl obyvatel vystihuje tzv. *vzdělanostní kritérium*.

Zvýšenou přitažlivostí disponují krajně pravicové programy a strany i pro samotné prvovoliče. To souvisí na jedné straně s jejich politickou nezakotveností a s absencí vlastní politické tradice, na straně druhé také s jejich menším konzervatismem, obecným příklonem k radikálním řešením a vyšší citlivostí na nově se objevující politická témata (viz Kreidl, Vlachová 1999). Proto bude dalším sledovaným kritériem podíl *prvovoličů* v jednotlivých obcích a městech, tj. těch kteří se v roce 2001 podle sčítání obyvatel přihlásili do věkové skupiny 15–19 roků.

Kreidl a Vlachová (1999) rovněž vnímají jako podstatné kritérium ateismus krajně pravicového voliče. Zvláštním předpokladem je, že voliči hlasující pro krajně pravicové politické strany jsou konzervativně orientovaní, ale přitom ateisté, kteří kladou důraz na tradiční hodnoty (rodina, vlastenectví, přirozená morálka atp.). Z tohoto důvodu bude posledním sledovaným

kritériem *kritérium ateismu*. Pro vysvětlení volebního chování a podpory krajní pravice jsou tedy zvolena následující kritéria: národnostní, vzdělanostní, prvoličské a religiozní.

3. Parlamentní volby 2006

Jedním ze způsobů, jak nahlížet na složení elektorátu v jednotlivých lokalitách, je rozřídění podle převahy hlasů hlavních politických stran. Proto jsou v následující tabulce uvedeny volební výsledky parlamentních voleb z června 2006 jednak politických stran, které nakonec získaly zastoupení na půdě dolní komory PČR, jednak dvou menších sledovaných stran PaS a NS. Byla vybrána sídla, kde NS a PaS kandidovaly v posledních komunálních volbách.

Tabulka č. 1: Volební výsledky parlamentních voleb 2006 v obcích a městech (NS a PaS) v %.

Obec	ODS	ČSSD	SZ	KDU	KSČM	PaS	NS
Březová	32,72	32,72	3,63	3,63	13,93	3,03	0,60
Děčín	38,13	35,78	6,11	1,80	12,54	0,80	0,23
D. Poust.	34,84	29,72	3,66	4,53	15,37	3,22	0,14
Frydlant	32,28	33,97	13,09	2,32	12,01	0,14	0,41
Hranice	34,83	31,75	6,68	7,03	14,62	0,60	0,17
Jablonec nad Nisou	45,04	27,13	9,27	4,20	8,76	0,18	0,33
Jílové	33,36	36,37	6,18	1,88	15,55	0,91	0,04
Kladno	38,16	31,70	6,29	3,18	14,90	0,79	0,24
Koberovy	43,71	29,60	5,50	3,44	9,70	0,53	0,38
Kroměříž	32,07	35,05	5,42	9,61	13,37	0,23	0,13
Krucemburk	23,19	36,48	4,50	15,09	14,30	0,45	0,56
Litvínov	34,05	34,50	6,40	1,96	18,72	0,24	0,26
Loket	40,67	31,57	8,40	3,44	9,70	0,53	0,38
M. Boleslav	41,18	32,27	7,21	3,59	10,27	0,16	0,32
Maršovice	41,72	25,18	10,90	5,63	8,64	0,37	1,12
Mímoň	29,27	37,30	6,26	2,62	18,47	0,17	0,55
Most	31,81	40,22	6,09	1,45	16,01	0,26	0,31
Orlová	19,41	50,71	3,13	2,57	18,63	0,19	0,30
Ostrava	31,62	39,64	4,98	4,44	14,12	0,16	0,30
Praha	48,32	23,29	9,19	4,84	7,90	0,14	0,14
Přáslavice	26,57	36,93	4,95	8,10	16,36	2,70	0,00
Přerov	31,31	39,46	5,30	4,79	13,52	0,57	0,11
Říčany	52,08	20,81	9,03	5,31	6,97	0,22	0,13
Sokolnice	30,43	27,28	6,19	16,47	11,96	0,31	0,20
Studénka	29,15	37,36	5,71	7,47	14,97	0,60	0,16
Třemešná	19,44	45,29	2,77	3,63	23,93	0,00	1,06
Úsilov	25,42	35,59	6,77	6,77	20,33	0,00	1,69
Znojmo	31,18	34,20	4,43	6,91	16,76	0,10	0,07
Ždírec nad Doubravou	32,48	35,16	4,27	9,50	13,72	0,63	0,25

Železný Brod	45,41	24,75	8,25	4,70	8,88	0,20	0,92
ČR	35,38	32,32	6,29	7,22	12,81	0,23	0,17

Zdroj: www.volby.cz.

Na základě uvedených dat je možné tvrdit, že ani jedna z krajně pravicových stran nezískala v parlamentních volbách významnější podíl odevzdaných hlasů. Zajímavější se jeví jen volební výsledky v Dolní Poustevně a Březové, kde PaS získala nad 3 %, a dosáhla tak skoro stejného zisku jako parlamentní KDU-ČSL a Zelení. Na úroveň 2,7 %, což byl třetí nejlepší výsledek, se dostalo PaS v Přáslavicích, kde však získaly více hlasů menší parlamentní strany. Samotná NS dokázala překročit hladinu 1% zisku jen ve třech případech, konkrétně v Třemešné, Úsilově a Maršovicích. V ostatních případech se zisky NS pohybovaly pod 1 %, z toho většinou pod hladinou 0,5 %. Vůbec nejnižšího výsledku dosáhla ve Znojmě, 0,07 %.

Při pohledu na levo/pravé rozložení sil ve sledovaných sídlech, lze stanovit následující rozdělení: V případě pravicové orientace sídla lze do této skupiny řadit jednoznačně devět lokalit: Jablonec nad Nisou, Koberovy, Locket, Mladá Boleslav, Maršovice, Praha, Říčany, Sokolnice a Železný Brod. K levicové orientaci patří třináct lokalit: Jílové, Kruceburk, Litvínov, Mimoň, Most, Orlová, Ostrava, Přáslavice, Přerov, Studénka, Třemešná, Úsilov a Znojmo. Orientace zbylých osmi měst a obcí není tak jasná, protože zde ani jeden tábor nezískal většinu odevzdaných hlasů. Při součtu hlasů tak nejpočetnější skupinu tvoří lokality spíše s levicovou orientací. Ze srovnání volebního vítězství dvou hlavních politických stran, ODS a ČSSD, vychází ČSSD jako úspěšnější. Prvního místa dosáhla celkem šestnáctkrát, ODS naopak jen v třinácti případech. Na základě provedených srovnání lze tvrdit, že většina obcí a měst je spíše levicově orientovaná a program ČSSD a KSČM zde voliče osloví lépe.

4. Volební výsledky v letech 1992–2002

Od roku 1990 se pravidelně v českých zemích konají soutěživé volby, ve kterých si voliči volí své zástupce do různých zastupitelských sborů, přičemž nejvyšší důraz je kladen na volby parlamentní. Pro zjištění dlouhodobých tendencí ve vybraných lokalitách jsou v následující tabulce uvedeny volební výsledky krajně pravicových politických stran, SPR-RSČ a jejich následovníků. Tabulka č. 2 přiblíží úroveň koncentrace krajně pravicových voličů v městech a obcích, kde v komunálních volbách v roce 2006 kandidovala NS a PaS. Cílem bude zmapovat volební zisky v jednotlivých lokalitách, které jsou porovnány s celorepublikovým výsledkem.

Tabulka č. 2: Volební podpora SPR-RSČ a jeho následovníků v parlamentních volbách.

Obec	SPR RSC 92 ¹¹	SPR RSC 96	SPR RSC 98	Republikáni ¹² 02
Březová	5,46	8,23	6,92	0,00
Děčín	11,52	13,40	6,30	1,80
D. Poust.	6,19	9,10	5,48	2,25
Frýdlant	7,68	12,81	4,89	1,68
Hranice	5,18	6,23	3,86	0,93
Jablonec nad Nisou	6,01	10,61	4,52	0,84
Jílové	16,67	11,46	5,34	2,15
Kladno	7,46	12,53	5,77	1,28
Koberovy	4,44	6,27	3,90	1,40
Kroměříž	10,59	8,16	3,70	1,48
Krucemburk ¹³	4,23	7,77	4,48	1,54
Litvínov	12,82	14,26	6,17	2,30
Loket	13,33	11,50	6,03	1,74
M. Boleslav	5,66	7,10	4,03	1,56
Maršovice	6,56	7,39	4,42	1,04
Mimoň	8,03	20,50	8,94	3,20
Most	14,70	13,50	5,89	1,67
Orlová	11,15	14,98	8,08	1,68
Ostrava	5,58	9,63	5,26	1,38
Praha	3,11	3,72	2,15	0,53
Přáslavice	5,62	10,72	5,28	1,05
Přerov	6,00	6,66	3,99	1,05
Říčany	2,82	4,84	2,60	0,52
Sokolnice	7,24	9,51	4,82	0,70
Studénka	4,03	7,22	3,76	0,88
Třemešná	7,66	6,76	4,60	1,16
Úsilov	7,23	16,88	4,35	0,00
Znojmo	6,32	6,26	2,87	0,78
Ždírec nad Doubravou	6,06	8,01	2,10	1,25
Železný Brod	6,44	8,29	4,68	1,71
ČR	5,98	8,01	3,90	1,11

Zdroj: www.volby.cz.

Při pohledu na volební podporu krajně pravicových politických stran v parlamentních volbách v letech 1992–2002 je nejvíce patrná nadprůměrná koncentrace voličů v deseti

¹¹ V roce 1992 jsou použity volební výsledky pro volby do České národní rady, která se od 1. 1. 1993 stala Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR.

¹² Pro tyto účely budou sečteny volební výsledky Republikánů Miroslava Sládka (kandidátní listina č. 11) a Republikánů (kandidátní listina č. 20).

¹³ Do roku 1993 byl Krucemburk nazýván Křížová.

případech. Konkrétně v Děčíně společně s nedalekou obcí Jílové, Dolní Poustevně, Frýdlantu, Kladně, Litvínově, Lokti, Mostu, Orlové a Železném Brodu. V těchto lokalitách zaznamenaly ve všech předchozích parlamentních volbách krajně pravicové kandidátní listiny nadprůměrné zisky. Alespoň v trojích volbách lze vyšší podíl hlasů odevzdaných krajní pravici zaznamenat v dalších šesti lokalitách: Jablonci nad Nisou, Kroměříží, Ostravě, Sokolnicích, Třemešné a Úsilově. Naopak lokality, kde se volební zisky pohybovaly vždy pod celostátní úrovní, jsou Hranice, Praha a Studénka.

5. Volební účast

Volební účast tvoří společně s podílem odevzdaných hlasů pro konkrétní politickou stranu jednu ze sledovaných veličin, neboť neúčast při volbách je rovněž považována za vyjádření určitého názoru (srov. Krejčí 1994; Klíma 1998; Fiala, Strmiska 1998). Hladinu participace ve volební soutěži sledovaných jednotek ukazuje tabulka č. 3. Na základě hodnot je možné tvrdit, že ve velké většině případů dosáhla volební účast podprůměrných hodnot. Tuto skupinu tvoří Děčín, Dolní Poustevna, Frýdlant, Hranice, Jablonec nad Nisou, Jílové, Kladno, Litvínov, Mladá Boleslav, Mimoň, Most, Orlová, Ostrava, Přáslavice, Přerov a Znojmo. Naopak pouze v sedmi lokalitách je možné zaznamenat při všech volbách nadprůměrnou volební účast. Konkrétně se jedná o obce Březová, Koberovy, Kroměříž, Krucemburk, Maršovice, Ždírec nad Doubravou a Železný brod.

Tabulka č. 3: Volební účast v parlamentních volbách (údaje v %).

Obec	Vol. účast 92	Vol. účast 96	Vol. účast 98	Vol. účast 02
Březová	94,85	87,29	83,25	64,25
Děčín	84,04	74,96	71,68	53,75
D. Poust.	78,49	68,08	68,84	51,07
Frýdlant	82,94	70,91	68,30	49,47
Hranice	79,95	74,16	71,21	55,79
Jablonec nad Nisou	83,35	77,48	72,61	54,62
Jílové	82,43	68,82	65,55	52,18
Kladno	80,43	72,50	70,98	52,14
Koberovy	95,96	87,47	84,04	66,31
Kroměříž	86,95	81,51	78,12	59,21
Krucemburk ¹⁴	95,13	88,35	90,71	67,33
Litvínov	82,33	73,62	67,91	51,32
Loket	71,87	64,19	76,53	49,55
M. Boleslav	80,34	72,64	71,11	54,47

¹⁴ Do roku 1993 byl Krucemburk nazýván Křížová.

Maršovice	90,08	80,84	78,69	62,42
Mimoň	78,79	71,29	66,42	50,13
Most	75,72	68,72	66,19	47,84
Orlová	71,50	70,81	65,54	47,33
Ostrava	72,29	73,55	70,07	53,28
Praha	80,77	69,73	71,62	59,98
Práslavice	58,12	76,12	71,02	57,82
Přerov	74,90	74,90	73,02	55,46
Říčany	88,70	74,71	78,24	62,70
Sokolnice	76,35	72,18	71,42	63,41
Studénka	86,38	79,68	74,51	57,58
Třemešná	81,29	76,42	71,19	58,13
Úsilov	92,47	73,33	63,89	52,43
Znojmo	83,59	73,68	73,24	56,08
Ždírec nad Doubravou	92,90	86,55	77,94	60,68
Železný Brod	90,54	80,26	76,11	59,41
ČR	85,08	76,41	74,03	58,0

Zdroj: www.volby.cz.

Zajímavé se může jevit srovnání volební účasti a volební podpory krajně pravicových politických stran. Při celkovém zhodnocení dlouhodobého srovnání všech sledovaných obcí a měst, lze tvrdit následující: většinou se jedná o obce, kde volební účast nedosahovala celostátního výsledku a podpora krajně pravicových stran zde dosahovala nadprůměrných hodnot. K jasným příkladům patří Frýdlant, Litvínov, Mimoň, Most, Orlová a Ostrava. Naopak do skupiny, kde je jak volební účast, tak volební podpora krajní pravice vysoká, se řadí Železný Brod. Hraničních hodnot dosahují malé obce Koberovy, Krucemburk a město Ždírec nad Doubravou.

6. Komunální volby a krajní pravice

Obě sledované politické strany si v podzimních komunálních volbách 2006 vzájemně nekonkurovaly¹⁵ a jejich kandidátní listiny obohatily klasickou nabídku ve třech desítkách obcí. Z hlediska úspěšnosti byly pro krajní pravici komunální volby důležitější než volby do Parlamentu. Z důvodu dvou druhů kandidátních listin bude následující část textu rozdělena do dvou podkapitol, první část pojedná samostatně o PaS a druhá o NS.

6.1. PaS

PaS sestavila kandidátní listiny ve třinácti obcích a městech. Její kandidátka byla nejméně úspěšná v malé obci Březová v okrese Beroun, kde dosáhla 23,11 %, a strana tak získala

¹⁵ Výjimku tvoří Praha.

jednoho zastupitele. Druhé místo podle poměru odevzdaných hlasů obsadil Locket v okrese Sokolov, kde zisk 15,43 % zajistil vstup na půdu místního zastupitelského sboru dvěma kandidátům. PaS dále získala po jednom členu v obecním zastupitelstvu v obcích Dolní Poustevna v okrese Děčín, Přáslavice nedaleko Olomouce a v Hranicích na Moravě. Při komparaci s politickými stranami zastoupenými v PSP ČR, které kandidovaly i v komunálních volbách, dokázala PaS obsadit druhou příčku hned po ODS v Lokti, a porazit tak na komunální úrovni všechny ostatní parlamentní politické strany. V ostatních sledovaných obcích a městech podpora PaS nedosáhla potřebné úrovně, opravňující ke vstupu do zastupitelstev obcí a měst. V případě Děčína, Jílového a Přerova se dá její pozice označit za nevýraznou, protože se její zisky pohybovaly v rozmezí 1,40–2,84 %. Ve Studénce, Kladně, Kroměříži, Říčanech a Praze jde dokonce o pozici marginální neboť zde nedosáhla ani 1 %. PaS získala v komunálních volbách celkem pět členů v zastupitelských sborech, přičemž v Lokti zastává člen kandidátky PaS funkci místostarosty.

Tabulka č. 4: Výsledky komunálních voleb 2006, vybraná města a obce PaS.

Obec	ODS	ČSSD	SZ	KDU	KSČM	PaS	Různé ¹⁶	Účast
Březová	-	-	-	-	6,96	23,11	69,93	72,38
Locket	17,67	14,29	5,68	-	5,64	15,43	41,29	41,63
Dolní Poustevna	18,86	15,79	-	-	10,0	13,92	41,43	51,54
Přáslavice	-	-	-	39,76	13,52	9,75	36,97	60,10
Hranice	18,94	13,10	9,30		18,14	6,58	33,94	37,40
Přerov	25,90	24,76	-	5,85	17,33	2,84	23,32	35,07
Jílové	-	25,41	-	-	16,81	2,68	55,10	33,70
Děčín	45,03	22,51	2,83	3,66 ¹⁷	9,51	1,40	15,06	36,02
Studénka	29,51	12,77	-	14,06	23,41	0,84	19,41	42,08
Kladno	51,73	20,72	1,88	3,66	16,67	0,48	4,86	31,17
Kroměříž	20,61	21,37	7,28	13,17	13,65	0,42	23,50	41,77
Říčany	26,02	-	9,73	3,77	7,06	0,20	53,22	47,32
Praha	54,43	15,88	7,80	3,26	7,93	0,18	10,52	42,17

Zdroj: www.volby.cz

6.2. Národní strana

Podobně jako pro PaS byly pro NS z hlediska úspěšnosti důležitější podzimní komunální volby. Nejvíce voličů oslovila NS v obci Třemešná v okrese Bruntál, kde získala 32,88 %, a

¹⁶ Do kategorie „různé“ jsou zahrnuty volební výsledky všech ostatních kandidátních listin, které se účastnily komunálních voleb.

¹⁷ Koalice KDU-ČSL, ODA.

zvítězila tak v komunálních volbách. Výsledek zajistil NS starostu obce společně s dalšími pěti zastupiteli z celkového třináctičlenného sboru. V ostatních obcích se však nedá hovořit o podobných tendencích. Druhého nejlepšího výsledku dosáhla NS ve Frýdlantu, kde obdržela 7,11 %. Zde dokázala předstihnout z parlamentních politických stran jen místní kandidátku KDU-ČSL. Třetí nejúspěšnější obcí je malá osada Úsilov v západních Čechách v podhůří Šumavy. Zisk 4,38 % se však již hodně liší od nejúspěšnější kandidátky v Třemešné. Další volební zisky se pohybují okolo 1 % a méně, nejnižší zisk je roven hodnotě 0,01 % v Mostu. Z pohledu počtu zastupitelů se jich NS podařilo získat celkem sedm (dva ve Frýdlantu, pět v Třemešné). V obci Třemešná byl zvolen člen vítězné kandidátky NS do funkce starosty a místostarosty obce (Zápis z ustavujícího zasedání obecního zastupitelstva, viz Zápisy z jednání zastupitelstva volební období 2006–2010). Ve Frýdlantu se naopak relativně úspěšná kandidátka Národní strany po prvním zasedání obecního zastupitelstva ocitla mimo vedení města.

Tabulka č. 5: Výsledky komunálních voleb 2006, vybraná města a obce NS.

Obec	ODS	ČSSD	SZ	KDU	KSČM	Různé	NS	Účast
Frýdlant	23,96	10,06	-	5,89	11,12	41,86	7,11	38,91
Jablonec nad Nisou	32,12	9,51	-	3,89	8,22	46,09	0,17	40,36
Koberovy	57,83	-	-	-	-	41,52	0,65	65,64
Krucemburk	16,56	-	-	22,82	-	60,09	0,53	66,61
Litvínov	26,92	16,43	5,58	4,48	20,38	25,14	1,07	34,68
Maršovice	-	-	-	-	-	98,96	1,04	65,31
Mímoň	19,15	14,57	-	-	15,15	51,07	0,06	35,60
M. Boleslav	36,90	20,80	5,41	2,88	9,89	22,92	1,20	38,23
Most	19,92	11,78	4,91	-	15,85	47,53	0,01	37,17
Praha	54,43	15,88	7,80	3,26	7,93	10,67	0,03	42,17
Orlová	16,04	21,67	2,88	4,24	20,08	34,74	0,35	24,67
Ostrava	37,71	27,60	4,12	5,72	16,59	7,87	0,39	32,16
Sokolnice	24,13	-	-	32,17	11,38	32,17	0,15	57,0
Třemešná	15,24	14,71	-	-	13,22	23,95	32,88	66,80
Úsilov	-	-	-	-	-	95,62	4,38	64,76
Znojmo	23,49	12,46	4,14	3,98	24,86	31,03	0,04	40,99
Ždírec nad Doubravou	14,95	-	-	5,93	12,56	66,34	0,22	54,86
Železný Brod	17,13	-	-	-	8,80	73,99	0,08	51,61

Zdroj: www.volby.cz

Podrobnější zkoumání dlouhodobého rozložení volební podpory v nejúspěšnější obci Třemešné s přihlédnutím k zisku krajní pravice by mohlo zodpovědět základní otázku, zda tato podpora vychází z dlouhodobého trendu vyššího poměru odevzdaných hlasů krajně pravicové

kandidátní listině. Bohužel se zde nikdy dříve žádná podobná politická strana, popř. kandidátní listina o hlasy voličů neucházela. Při následné komparaci proto vyjdeme ze srovnání s parlamentními volbami. V 90. letech zde SPR-RSČ zaznamenávala jak nadprůměrné, tak podprůměrné zisky. Nikdy se však nejednalo o velké rozdíly, které by naznačovaly hlubší podmíněnost ve volebním rozhodování u místních voličů. Ani z úrovně volební účasti neplynou velké rozdíly. Spíše můžeme při hodnocení dlouhodobých volebních výsledků tvrdit, že se jedná o průměrnou obec. Nárůst hlasů krajně pravicovému subjektu, který zde ve sledovaných komunálních volbách zvítězil, nevychází z předcházející tradice volebního chování. Jedná se spíše o místní specifikum než o vliv ideologické zakotvenosti elektorátu vyjadřující sympatie ke krajní pravici. Podobnou situaci po komunálních volbách v roce 2006 můžeme zaznamenat i v Lokti v západních Čechách, kde zasedli představitelé PaS ve vedení města. Zde, na rozdíl od Třemešné, je již od roku 1992 patrný vyšší poměr hlasů odevzdaných krajně pravicové politické straně v parlamentních volbách. Obdobná situace mohla nastat např. i v Děčíně, kde byl v podpoře SPR-RSČ podobný trend jako v Lokti, ale v komunálních volbách v roce 2006 zde PaS nedosáhlo očekávaného výsledku. Z toho důvodu je možné opět považovat ojedinělé případy zvýšené podpory v komunálních volbách krajně pravicovým politickým stranám za místní jev, který není podložen dlouhodobější tradicí potvrzenou ve více lokalitách.

7. Vysvětlující proměnné volebního chování – korelační analýza

Krajně pravicové kandidátní listiny byly sestaveny pro komunální volby v několika obcích a městech. Zda lze na jejich přítomnost a zisky poukazovat z hlediska volebních výsledků předchozích voleb, naznačila předchozí část textu. Nyní se budeme snažit o přiblížení samotného jevu podpory krajně pravicových kandidátních listin z hlediska demografického složení obyvatel. Na začátku jsme již definovali proměnné, které mohou znamenat vyšší koncentraci potenciálních voličů. Odpověď najdeme ve srovnávací tabulce č. 6 a základním testu vzájemné korelace, Pearsonův korelační koeficient¹⁸. Následující tabulka představí jednotlivá města a obce z hlediska počtu obyvatel, počtu prvovoličů, skupiny obyvatel s nižším vzděláním, počtu obyvatel bez vyznání a také jiné než české, moravské a slezské národnosti.

¹⁸ Pearsonův korelační koeficient zůstává přes některé své nedostatky „nejdůležitější mírou síly vztahu dvou náhodných spojitých proměnných X a Y“ (Hendl 2004: 243). Nabývá hodnot z intervalu (-1; 1), Pokud některé z těchto dvou krajních hodnot dosahuje, pak lze y-souřadnici bodu přesně spočítat pomocí lineárního vztahu z jeho x-souřadnice. Nicméně je třeba mít na paměti, že tento koeficient je značně ovlivněn odlehlými hodnotami.

Tabulka č. 6: Proměnné obcí a měst s krajně pravicovou kandidátní listinou.

Obec	% věk 15–19	% bez maturity	% bez vyznání	% jiná národnost	Počet obyvatel
Březová	9,62	70,87	77,00	0,00	239
Dolní Poustevna	7,30	71,17	81,93	15,45	1948
Děčín	6,40	37,29	85,66	5,78	52506
Frydlant	6,14	66,68	84,43	5,39	7514
Hranice	6,73	56,57	55,36	4,73	19670
Jablonec nad Nisou	6,73	58,89	83,26	7,43	45266
Jílové	7,83	71,89	84,33	4,00	5259
Kladno	6,20	59,52	76,19	6,05	71132
Koberovy	5,67	69,60	80,77	3,46	952
Kroměříž	6,92	52,00	57,06	4,38	29225
Krucemburk	6,08	71,02	37,67	1,10	1627
Litvínov	7,02	67,64	78,90	9,60	27397
Loket	7,71	64,35	71,33	15,05	3202
Mladá Boleslav	6,59	57,30	75,67	6,31	44255
Maršovice	6,96	67,32	84,96	4,45	359
Mimoň	6,57	71,55	74,54	6,84	6737
Most	6,86	66,00	80,45	8,55	68263
Orlová	7,94	69,61	66,04	12,42	34856
Ostrava	6,48	60,36	62,48	7,76	316844
Praha	5,90	43,46	67,31	6,63	1169106
Přáslavice	7,29	67,44	53,06	3,53	1274
Přerov	6,60	55,86	59,01	4,46	48335
Říčany	6,58	50,80	64,20	3,85	10876
Sokolnice	6,29	70,28	39,24	5,32	1748
Studénka	7,07	65,93	64,49	5,53	10505
Třemešná	7,72	75,73	66,33	6,59	971
Úsilov	7,38	81,41	40,26	0,00	149
Znojmo	7,10	58,90	58,00	4,53	35758
Ždírec nad Doubrav.	5,85	69,76	42,36	3,01	2783
Železný brod	6,37	64,70	78,46	6,80	6544
ČR	6,68	61,43	59,04	3,86	10230060

Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů 2001.

Podle uvedených dat lze jednotlivá města a obce rozřadit do několika kategorií. Ze srovnání s celostátním průměrem je patrné, že některé lokality splňují nadprůměrné hodnoty, které ukazují potenciální skupinu voličů krajní pravice. Ve všech čtyřech sledovaných kritériích splňuje podmínky Dolní Poustevna, Jílové, Litvínov, Loket, Maršovice, Most, Orlová, Studénka a Třemešná. Naopak zde není možné identifikovat lokalitu, která by nesplňovala ani jedno

kritérium. Pouze jednu hodnotu, která překračuje celorepublikový průměr lze identifikovat v Krucemburku a Přerově. Ze zjištěných dat vyplývá, že ve většině uvedených sídel by mohla krajní pravice získat u voličů odezvu. U uvedených proměnných byla zjišťována jejich závislost korelačním koeficientem, přičemž jeho hodnoty dosáhly různé úrovně, poukazující na nestejně výsledky.

Tabulka č. 7: Hodnota korelačního koeficientu u vybraných proměnných.

Prvoliči	Nižší vzdělání	Bez vyznání	Jiná národnost
0,625	0,336	0,08	0,102

Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů 2001 a vlastní výpočty.

V prvním vztahu proměnné – prvovoliči a podpora krajní pravice – dosáhla hodnota korelačního koeficientu podstatné až velmi silné korelace (0,63). To znamená, že se zvyšujícím se podílem prvovoličů ve sledovaných lokalitách roste podpora krajně pravicovým kandidátům. Korelace mezi podporou krajní pravice a úrovní vzdělání (0,336) je střední až podstatná a potvrzuje, že se zvyšujícím se počtem voličů s nižším vzděláním roste podpora krajní pravice. Naopak u zbývajících proměnných – podíl obyvatel bez vyznání (0,08) a podíl občanů hlásících se k jiné národnosti (0,102) – nebyla prokázána významnější korelace ve sledovaných lokalitách.

8. Závěr

Problematika komunálních voleb je komplexní záležitost, což beze zbytku platí i o jejich výsledcích (Krutílek 2003). V předloženém textu jsme se zaměřili pouze na volební výsledky krajně pravicových uskupení (konkrétně na Národní stranu a Právo a Spravedlnost) v obcích, kde popisované politické strany kandidovaly, především ve srovnání s etablovanými parlamentními politickými stranami. Na základě zisků současných českých krajně pravicových politických stran v komunálních volbách v roce 2006 lze konstatovat, že současné radikálně pravicové politické strany zaznamenaly v několika lokalitách vyšší podíl odevzdaných hlasů. Při celkovém porovnání dvou krajně pravicových politických stran byla jejich úspěšnost stejná. V parlamentních volbách v červnu 2006 dosáhly obě strany zcela zanedbatelných výsledků. Právo a Spravedlnost se svým ziskem 0,23 % a Národní strana se ziskem 0,17 % obsadily jedny z posledních příček v celostátním měřítku. V následujících komunálních volbách obě politické strany sestavily kandidátní listiny v několika obcích a městech, přičemž jen v málo případech dokázaly své hlasy proměnit na mandáty. Právo a Spravedlnost svého maxima dosáhla obsazením pozice místostarosty v Lokti, kde získala dalších pět zastupitelů. Národní strana sestavila celkem osmnáct

kandidátních listin, z nichž pouze dvě našly u voličů dostatečnou podporu a jejich členové zasedli v zastupitelských sborech. Nejlepšího výsledku dosáhla Národní strana v malé obci Třemešná v okrese Bruntál. Zde zasedlo v obecním zastupitelském sboru pět členů a první člen kandidátky obsadil místo starosty obce.

I když krajně pravicové politické strany dnes disponují „svými“ zastupiteli na komunální úrovni, jedná se o lokální zisky. Ty při porovnání s výsledky voleb do zákonodárního sboru, které se konaly zhruba čtyři měsíce před komunálními volbami, nenaznačují na jakoukoliv podporu těchto politických stran z řad voličů ve zkoumaných lokalitách. Tuto tendenci naznačilo i dlouhodobé srovnání volebních výsledků z předchozích parlamentních voleb. O další vysvětlení jsme se snažili za pomoci demografické struktury obyvatel v jednotlivých lokalitách a výsledkem bylo zjištění, že ne všechny zvolené proměnné poukazují na možnou podporu krajní pravice. Zatímco podíl prvovoličů a občanů s nižším vzděláním potvrdil předpokládanou souvislost, proměnné vyznání a jiná národnost tyto tendence neprokázaly.

Seznam použitých zkratek

ČNR	Česká národní rada
ČR	Česká republika
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
KDU-ČSL	Křesťansko-demokratická unie – Československá strana lidová
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
NS	Národní strana
ODA	Občanská demokratická aliance
ODS	Občanská demokratická strana
PaS	Právo a Spravedlnost
PS PČR	Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky
RMS	Republikáni Miroslava Sládka
SPR-RSČ	Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa
SZ	Strana zelených
VDS	Všelidová demokratická strana

Literatura

- Danics, Š. (2003): *Extremismus*, Praha, Triton.
- Dvořáková, V. (1997): Strany radikální pravice, *Politologická revue*, roč. III, č. 1, s. 6-19.
- Fiala, P. – Strmiska, M. (1998): *Teorie politických stran*, Brno, Barrister-Principal.

- Fiala, P. (ed., 1998): *Politický extremismus a radikalismus*, Brno, Masarykova univerzita.
- Fiala, P. – Mareš, M. (1998a): Česká veřejnost a extremismus politických stran, in: Fiala, P. (ed.): *Politický extremismus a radikalismus*, Brno, Masarykova univerzita, s. 80-94.
- Fiala, P. – Mareš, M. (1998b): Programová analýza SPR-RSČ, in: Fiala, P. (ed.): *Politický extremismus a radikalismus*, Brno, Masarykova univerzita, s. 95-104.
- Fiala, P. – Mareš, M. – Pšeja, P. (1998): Vývoj politických stran a jejich systému po listopadu 1989, in: Večerník, J. (ed.): *Zpráva o vývoji české společnosti*, Praha, Academia, s. 269-289.
- Hendl, J. (2004): *Přehled statistických metod zpracování dat*, Praha, Portál.
- Klíma, M. (1998): *Volby a politické strany v moderních demokraciích*, Praha, RADIX.
- Kreidl, M. – Vlachová, K. (1999): *Sociální zázemí extrémní pravice v ČR. Voliči SPR-RSČ v letech 1996–1998*, Sociologický časopis, roč. XXXV, č. 3, s. 335-353.
- Krejčí, O. (1994): *Knihy o volbách*, Praha, Victoria Publishing.
- Krutílek, O. (2003): Celkové výsledky komunálních voleb 2002, in: Balík, S. (ed.): *Komunální volby v České republice v roce 2002*, Brno, Mezinárodní politologický ústav, s. 54-74.
- Kyloušek, J. – Smolík, J. (2006): *Národní strana: resuscitace krajně-pravicové stranické rodiny? (případová studie marginální strany před volbami 2006)*, Středoevropské politické studie, roč. VIII, č. 1, on-line text (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=260>), ověřeno k 2. 2. 2007.
- Mareš, M. (2000): *Konstituování krajní pravice v českém stranicko-politickém systému. Vývoj SPR-RSČ od přelomu let 1989/1990 do parlamentních voleb v roce 1992*, Politologický časopis, roč. VII, č. 2, s. 157-168.
- Mareš, M. (2003a): *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*, Brno, Barrister&Principal, Centrum strategických studií.
- Mareš, M. (2003b): Teorie extremismu, in: Hloušek, V. – Kopeček, L. (eds.): *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřítelé a perspektivy demokracie*, Brno, Mezinárodní politologický ústav.
- Mareš, M. (2005): Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa, in: Malíř, J., Marek, P. a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. II. díl: Období 1938–2004*, Brno, Doplněk, s. 1593-1604.
- Novák, M. (1996): *Volby do Poslanecké sněmovny, vládní nestabilita a perspektivy demokracie v ČR*, Sociologický časopis, roč. 32, č. 4, 407-422.

Internetové zdroje

- Informace o problematice extremismu na území České republiky za rok 2005*, Ministerstvo vnitra ČR, on-line text (<http://www.mvcr.cz/dokument/2006/extrem05.pdf>), ověřeno k 2. 2. 2007.
- Národní strana*, on-line zdroj (<http://www.narodni-strana.cz/>), ověřeno k 2. 2. 2007.
- Politický program Národní strany*, Národní strana, on-line zdroj (<http://www.narodni-strana.cz/program.php>), ověřeno k 2. 2. 2007.
- Právo a spravedlnost*, on-line zdroj (<http://www.pas-strana.cz/>), ověřeno k 2. 2. 2007.
- Programové priority PaS pro volby v roce 2006*, PaS, on-line zdroj (http://www.pas-strana.cz/texty/priority_pas.html), ověřeno k 2. 2. 2007.
- Rataj, J. (2004): *Politické koncepce a aktivizační témata soudobé české krajní pravice*, on-line text (<http://www.svod-cz.info/aktuality/tezeRataj.htm>), ověřeno k 2. 2. 2007.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001, Český statistický úřad, on-line zdroj (<http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/okresy/CZ0219>), ověřeno k 2. 2. 2007.

Volební server ČSÚ, on-line zdroj (www.volby.cz), ověřeno k 2. 2. 2007.

Zápisy z jednání zastupitelstva volební období 2006–2010, Třemešná ve Slezsku, on-line zdroj (<http://www.tremesna.cz/index.php?nid=1333&lid=CZ&oid=185389>), ověřeno k 2. 2. 2007.